

Konec euforie: 11. září 2001

Ještě teď slyším větu v mobilním telefonu: "Je válka, bombardují New York!" Ale kdo? Žijeme v bezpečí a studená válka je pryč. Po drtivém sevření komunismem, po nukleárním soupeření velmocí, po nenávistné komunistické propagandě a oprávněném strachu Západu z tankových divizí Varšavské smlouvy.

Dekáda euforie definitivně skončila 11. září 2001. Mezitím však zemřelo čtvrt milionů lidí na Balkáně, desítky tisíc v Čečensku, mnozí z nich nearabští muslimové, kteří se spolehli na garance OSN i hodnotu lidských práv v západní civilizaci, a šeredně se spletli.

Překvapivý útok

Zbavili jsme Kuvajt Saddáma, ale ponechali ho vládnout v Bagdádu, zastavili Miloševiče v Bosně a v Kosovu, ale nepotrestali Mladiče a Karadžiče za Goražde a Srebrenicu. V severní Africe a na Středním východě dál vládnou režimy, z nichž mnohé stojí na korupci a diletantismu plukovníků možném jen díky ochraně supervelmocí ve studené válce. Pokračuje rozpad subsaharské Afriky vrcholící genocidou ve Rwandě a nevídanou expanzí sociálních a zdravotních problémů, expanzí živenou arogantní nekompetencí rabujících vládních rodin a jejich politickým kanibalismem vůči svým státům a svým občanům. Talibanský režim v Afghánistánu, plod boje proti sovětské okupaci, dál ničil unikátní památky a lidskou kulturu bolševickým islamismem.

Ale to vše nebyly naše problémy. Měli jsme plné ruce práce s vlastní transformací. Od 9. 11. 2001 se to však změnilo. Výbuch v Ostravě dnes vyvolá stejné otázky jako výbuch v Bogotě nebo na Bali.

Vývoj po útocích na New York a Washington překvapil v mnohém. Od váhavé evropské solidarity - nikdo netušil, že NATO prvně bude pomáhat silným Američanům, kteří se nečekaně ocitli v obraně "nazi" - až po nečekané pouliční sympatie s útoky a útočníky ve třetím světě.

Po dekádě oddechu od pozice komunistických kazisvětů jsme se náhle stali předmětem nám dosud neznámé nenávisti vůči západnímu společenství. A přitom většina zářijových útočníků pocházela z bohatých poměrů, polovina z nich vystudovala evropské univerzity a prakticky všichni trvale pobývali v Evropě či USA, kde jim postupně přestalo záležet na životě, kariéře a budoucnosti, a našli smysl života v útoku proti nám a západnímu světu. Máme tedy skutečně válku civilizací? Máme konflikt existenční, nebo existenciální?

Razantní obranná reakce Američanů nepřekvapila. Nehloubali nad příčinami a začali silou odstraňovat hrozby a preventivně i rizika, zprvu s podporou Evropanů, později stále více na svou pěst a za cenu akcelerované roztržky s některými spojenci. Pod tlakem amerického záměru přetransformovat rozsáhlou oblast Středního východu - s cílem eliminace překypujícího extremismu z frustrujících semifeudálních a semitotalitních poměrů v arabských zemích - se sjednotili dříve nesmiřitelní teroristé a diktátoři, a naopak se rozpadlo společenství a soudržnost Západu. Zčásti z rozdílu v hodnocení situace, zčásti ze strachu. Toto je stav, ve kterém se dnes nacházíme.

Kibicující Evropan

Není snadné být dnes tvrdým a nediskutujícím Američanem a není bezpečné zůstat jen kibicujícím Evropanem. Žádný z postupů není perfektní, a čas ukáže, kdo dokáže víc, zda akční a siloví Američané, nebo empatictí a rozhádaní Evropané. O efektivní společný postup teď není příliš zájem, alternativou by však mohla být alespoň vzájemná komplementarita. Po třech letech nemáme ani více bezpečnosti, ani méně terorismu. Máme vlivnější

bezpečnostní složky a slabší mezinárodní diplomacii a nadnárodní instituce. Měli jsme však možnost nebo jinou alternativu? Pokud ano, kdy to bylo? Kde jsme udělali chybu a co dělat jinak, protiameričtí skeptici neřekli. Je skutečností, že ani nadnárodní organizace, jako je OSN, ani mezinárodní diplomacie nepředěly 11. září a nepomohly spustit modernizaci v zemích, lhostejno, zda bohatých či chudých, jejichž poměry jsou živeny bolševickou nesnášenlivostí militantního islámu, korupcí a semifeudálními poměry.

Do minulosti se vrátit nelze

Na druhé straně se nesporně zúžilo zázemí teroristů v polo či zcela rozložených státech, od Afghánistánu přes Sudán, Írán až po Jemen a další. Leckteré režimy s velmi temnou minulostí a teroristickými praktikami i v oblasti zbraní hromadného ničení mění pod americkým tlakem kurz. Každý protizápadní režim či diktátor dnes bude pečlivě vážit kroky, které by mohly vést k proliferaci, tedy k nelegálnímu šíření zbraní hromadného ničení. Dobře si rozmyslí pomoc teroristům nebo jiné ohrožování dalších zemí či lidí. Irák sice dosud není bezpečnou a stabilizovanou zemí, ale Saddám a jeho nejbližší spolupracovníci čekají na proces, Milošević se zpovídá v Haagu a podobný osud potká i další.

Vývoj se před 11. září nevrátí. Je proto nutné nahlížet kriticky nejen na to, co k pověstnému datu 11.9. vedlo, ale i na to, co nás po tři roky provází a zejména kde jsou nejsložitější otázky budoucího vývoje.

Strategické úvahy

Úvodní šok i další spíše vynucené tahy přizpůsobení se a obrany v nové situaci by měla vystřídat strategická úvaha v základních dilematech:

* 1. Po útoku v Beslanu a zabíjení dětí je svět evidentně připraven ke konfliktu civilizací mezi islámem a křesťanstvím. Nejsme-li ochotni jej přijmout, jakou zvolíme alternativu? Ani my jsme nebyli všichni komunisté a nepřátelé demokracie, jakkoli jsme komunismus tolerovali, ale dokážeme rozlišovat v islámském světě dnes? Chceme globální odpovědnost za modernizaci zaostalého arabského světa, nebo jeho nové rozdělení, zed' a terorismus v našich městech?

* 2. Říkáme-li, že lepší je léčit příčiny než se uzavírat a bránit před následky, musíme tyto příčiny dobře poznat a pak řešit, nejen o nich mluvit. Sociální kořeny a nespravedlivé rozdělování, s nimiž argumentuje část evropské politiky, jsou zpravidla vyvolány zoufalou nekompetencí a zkorumpovaností vládnoucích skupin, pod jejichž bezohlednou vládou zanikl nejen koloniální, ale jakýkoli řád. Jsou to ti, kteří bezprostředně vyvolávají agresi, zoufalství a násilí svého obyvatelstva a pomocí militantního politického islámu jej směřují proti Západu. Bude Evropa dále soupeřit o jejich korupční přízeň jako dosud, nebo se dokážeme v EU sjednotit a začneme důsledně určovat podmínky civilizované pomoci a spolupráce? Dokážeme sáhnout i k tvrdším společným postupům, bude-li třeba?

Příčiny terorismu

* 3. Nemáme s Američany srovnatelnou vojenskou váhu, ale nechceme-li zůstat v roli hádajících se hospodských kibiců, musíme hledat synergie ve všech bezpečnostních oblastech, od evropského zatykače, kvalifikované a kompetentní zpravodajské spolupráce až po specializované vojenské schopnosti. Vojenská výkonnost Američanů poměrně ostře kontrastuje s jejich malou kompetencí v civilní rekonstrukci, transformaci a nevojenské

obnově. To by naopak měly být silné stránky zejména postkomunistických zemí a politiků. Musíme však chtít dělat konstruktivní a společnou politiku, a nikoli evropsky politikařit. Pokud Američané, kteří dosud nesou největší zátěž, dokážou ztlumit nebo zastavit nejvážnější vojenské hrozby, pak je na nás, abychom dokázali najít hlubší politické příčiny terorismu zejména v islámských zemích, a to prakticky a nejen slovy. Jinak budeme dříve či později řešit otázky kořenů terorismu na půdě Evropy samé. Francie a Španělsko již vědí, jak je to obtížné.

Autor je sociolog